

وزن شعر فارسی

و

رابطه آن با اوزان قدیم ایران

مانده از شماره ۳-۴ سال اول

(۳)

۵- طرز انشعاب ترانه‌های عامیانه از یکدیگر

اوزان ترانه‌های عامیانه محلی، طبق یک قاعده واصل طبیعی، از یکدیگر منشعب شده‌اند. برای نشان دادن این امر لازم است بذکر مثالی پردازیم:

فرض کنیم متحرک کسی از قبیل واگونهای راه آهن، بایک حرکت یکنواخت، روی خط حرکت میکند. در نتیجه دوران چرخها، متناوباً، یک ضرب قوی و دنبال آن یک ضرب ضعیف (یا نیم ضرب) و سپس دو ضرب قوی بدنبال هم تکرار میشود. و باز فرض کنیم که در یک دور چرخ، این چهار ضرب متوالی، دو مرتبه تکرار شود، حال اگر در آخر دوران یک چرخ، وقفه‌ای احساس شود ما میتوانیم پایان یک دور چرخ را دریابیم. برای سهولت بیان، مجموع هر چهار ضرب متوالی را یک ایقاع مینامیم و میگوئیم یک دور چرخ دو ایقاع است. حال ضرب قوی را با علامت هجای بلند: $\underline{\quad}$ و ضرب ضعیف را با علامت هجای کوتاه: $\underline{\quad}$ نشان داده میگوئیم حاصل یک دور چرخ، مجموع دو ایقاع است به این شکل: $\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}\underline{\quad}$ حرکت چرخ

* آقای محمد امین ادیب طوسی. استاد دانشمند دانشگاه.

ادامه مییابد و تا بی نهایت شکل فوق تکرار میشود و اگر حرکت چرخ سریع تر شود احساس میکنیم که محل اجزاء ایقاعات تغییر میکند و از شکل: $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ اشکال: $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ، $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ و $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ حاصل میشود و باز اگر در پایان هر يك از چهار ضرب يك ایقاع، احساس وقفه کنیم به ترتیب اشکال چهارگانه زیر:

$\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ، $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ، $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ؛ $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ؛ $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ؛ $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ (در صورتیکه وقفه در ایقاع اول باشد) و یا اشکال سه گانه: $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ؛ $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ ؛ $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ (در صورتیکه وقفه در ایقاع دوم باشد) و در نتیجه، از يك شکل هشت ضریبی، دوهشت ضریبی نوع دیگر و دوهفت ضریبی و دوشش ضریبی و دو پنج ضریبی و يك چهار ضریبی بدست میآید.

اوزان ترانه های عامیانه نیز همین حال را دارند و اگر مثلاً يك هشت هجاء را چند مرتبه دنبال هم و سرعت تکرار کنیم تغییرات زیر در اجزاء آن قابل پیش بینی میباشد:

- ۱) هجا یا پایه آخر، به اول منتقل میشود.
- ۲) هجا یا پایه اول، به آخر نقل میشود.
- ۳) هجا یا پایه اول، در آخر تکرار میشود.
- ۴) هجا یا پایه آخر، در اول تکرار میشود.
- ۵) هجا یا پایه اول حذف میشود.
- ۶) هجا یا پایه آخر حذف میشود.
- ۷) شطر ترانه تکرار میشود.
- ۸) تمام ترانه تکرار میشود.

این تغییرات که نتیجه طبیعی ناشی از تکرار يك ترانه است موجب شده که از يك وزن، اوزان دیگری منشعب گردد. مابطور نمونه يك ترانه عامیانه پنج هجائی را مورد مثال قرار میدهیم و تغییرات فوق را در آن عمل نشان میدهیم. برای مثال، این پنج هجائی کرمانشاهی را در نظر میگیریم که در اغلب نقاط ایران نمونه آن موجود است: **دسمال کردی** **دلما بردی** = $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ - تا تا تن وزن ترانه فوق يك پنج هجائی است که به نسبت ۲+۵ تقسیم میشود و میتواند منشاء اوزان زیر باشد:

۱) هجای آخر به اول منتقل شود: $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ - $\underline{\underline{U}}$ = تن تا تا:

حاجی فیروزه سالی یکروزه

۲) هجای اول به آخر منتقل شود: $\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}\underline{\underline{U}}$ - $\underline{\underline{U}}$ = تن تا تا:

بچه کرمانشاه بیستون چاشه

- ۳) پایه آخر به اول منتقل شود: $\underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تن، تا: توجفتك بازی وقت اندازی
- ۴) هجای آخر در اول تکرار شود: $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تن تا تن تا تن: از بس حقه بازه دستونش درازه
- ۵) هجای اول در آخر تکرار شود: $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}}$ تا تا تا: لای لای گلم باشی یار دلیم باشی
- ۶) پایه اول در آخر تکرار شود: $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}}$ تا تا تا تن: ویلون سرگردونم درکار خود حیرونم
- ۷) هجای اول حذف شود: $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تن تا تن: دزد نادون زد بگادون
- ۸) از تکرار وزن چهارهجائی فوق هشتهجائی زیر بدست میآید:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تن تا تن تن تا تن تن تا تن: وقت خوردن قلچماقم وقت کارکردن چلاقم
- ۹) هجای آخر حذف می شود: $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تا تا: کارش چیه وراجیه
- ۱۰) از تکرار وزن چهارهجائی فوق هشتهجائی زیر حاصل میشود:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تا تا تا تا تا تا تا: انگور باغ عسگری از برگ گل نازگتری
- ۱۱) از هشتهجائی شماره (۸) طبق همان قواعد، اوزان تازه استخراج میشود.
 مثلا بانقل هجای اول به آخر این هشتهجائی بدست میآید:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تا تا تا تا تا تا تا: الا لا لا گل لاله پلنگ درکوه میناله
- ۱۲) از همان هشتهجائی، باحذف هجای اول، هفتهجائی حاصل میشود:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تا تا تا تا تا تا تن: بشا عریضه میشه بتهرون گفته میشه
- ۱۳) از همان هشتهجائی، باحذف هجای آخر، هفتهجائی بدست میآید:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تا تا تا تا تا تا تا تن: نوت چنگالی داره از عسل شیرین تره
- ۱۴) با تکرار شطرهشتهجائی فوق، دوازدههجائی لری بدست میآید:
 $\underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} - - = \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}} \underline{\underline{U}}$ تن تا تن تن تا تن تن تا تن تن تا تن تن تا تن تن تا تن: یاک گلی گوشه چمن نازه شکفته نه دستم بش میرسه نه خودش میفته

۱۵) اذدوازده هجائی فوق، باحذف هجای آخر، وزن یازده هجائی نائینی حاصل میشود:

$\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} = \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

دیزی از تن و ر آ و کمچه کی میخه نش و چان و نای و چه کی

۱۶) و اگر هجای اول آنرا حذف کنیم، وزن معروف فهلویات حاصل میشود:

$\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} = \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

الا دخترکه با بایت سدایه دو چشم نرسگت کار کجایه!

از دیگر اوزان دیگری که از شاخه‌های دیگر پنج هجائی فوق بدست می‌آید صرف نظر میکنیم و یادآور میشویم که عموم ترانه‌های عامیانه، طبق همین قواعد که ذکر شد، از یکدیگر منشعب شده است و اوزان شعر فارسی نیز، طبق همین تغییرات، از اوزان ترانه‌های محلی و مآلا از اوزان شعر ساسانی ناشی شده و ما برای نمونه، منشاء اولین شعر فارسی بعد از اسلام را در اینجا بدست میدهم: بنوشته صاحب تاریخ سیستان، اولین شعر فارسی، بعد از اسلام، قطعه‌ای است که محمد و صیف منشی یعقوب لیث صفار در مدح او سروده است و مطلع آن این است.

ای امیری که امیران جهان خاص و عام چاکر و بنده و مولا وسگت بند و غلام

$\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} = \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

و دو شعر هم از بسام کرد محمد مغلد نقل کرده که در همان وقت برای یعقوب ساخته اند، بدین دو مطلع:

۱- هر که نبود او ی بدل شه بر اثر دعوت تو کرد نعم

۲- جز تو نژاد آدم حوا نکشت شیر نهادی بدل و بر منش

$\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} = \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

قطعه اول را در عروض بر فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلان... و قطعه دوم و سوم را بر مفتعلن مفتعلن فاعلن میتوان تقطیع کرد و منشاء هر دو وزن، یک ترانه هشت هجائی است که بر دو مفتعلن (= تن تننا) تقطیع میشود. مانند این ترانه شیرازی:

عرمیزنه ور میزنه این ور و آنور میزنه

$\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} = \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

یا : پشتشه باشه زیرشه باش پستون پر شیرشه باش

و این وزن هشت هجائی در پشتها موجود است:

تم او من تم یز تم : تن تننا تن تننا

از تکرار هشت هجائی فوق، یک شانزده هجائی بدست می‌آید که باحذف هجای اول آن،

وزن شعر محمد و صیف حاصل میشود: تن تننا تن تننا تن تننا تن تننا تن تننا . / $\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$

و از تکرار شطر آن با حذف هجای آخر، وزن شعر بسام کرد و محمد

مغلد پیدا میشود: تن تننا تن تننا تن تننا / $\underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}} - \underline{\text{U}}$ - / چون بعد از

حذف هجای آخر، هجای کوتاه در آخر واقع شده است به هجای بلند تبدیل می‌آید.

برای همهٔ اوزان شعر فارسی منشای از ترانه‌های عامیانه وجود داشته است و اگر در اکتاف ایران جستجو کنیم میتوانیم هموزن این منشأها را پیدا کنیم، بعلاوه، چنانکه خواهیم گفت، اغلب اوزان از راه تغییرات مذکور در مقدمهٔ این فصل، بایکدیگر مربوط است.

و - پایه‌های شعر فارسی

با اینکه در اشعار اوستائی موازنه و کیفیت هجا منظور نیست، معذک بعلت وجود تکیه، باید حدود پایه‌ها از یکدیگر مشخص باشد و میتوان از نظر کلی آنها را مورد بررسی قرار داد و چون منظور نشان دادن رابطهٔ پایه‌های شعر اوستائی با پایه‌های شعر ساسانی و مآلا ترانه‌های عامیانه و جای می‌باشد کافی است که یکی از اوزان اوستائی، مثلاً یشتها را مورد مطالعه قرار دهیم اشعار یشتها، چنانکه گفته شد، غالباً هشت هجائی است که به نسبت $4 + 4$ تقسیم شده و دارای دو شطر چهارهجائی است و یا به نسبت $3 + 5$ یا $5 + 3$ است که یک شطر آن پنج‌هجائی و دیگری سه هجائی است بنابراین در یشتها سه نوع شطر: سه‌هجائی، چهارهجائی و پنج‌هجائی وجود دارد. ابتدا به شطر پنج‌هجائی میپردازیم که معمولاً دارای دو تکیه است و بنابراین در ترکیب، دو پایه بیشتر وجود ندارد که الزاماً یکی دو هجائی و دیگری سه‌هجائی میباشد و چون دو پایهٔ دوهجائی و چهار پایهٔ سه‌هجائی داریم، از ترکیب این دو نوع پایه بایکدیگر، هشت صورت حاصل میشود: $2 \times 2 = 4$ و بر حسب تقدم و تأخر یکی بردیگری، باید آنرا دو برابر کنیم یعنی: $2 \times 8 = 16$ بنابراین شطر پنج هجائی در اوستا از ۱۶ شکل خارج نیست و چون بعضی اشکال، بعلت عدم تناسب و سنگینی تلفظ، قابل تقلید نبوده (اگر هم فرضاً در اوزان اوستائی وجود داشته) بمرور زمان از میان رفته و تنها یازده شکل آن که قابل تقلید بوده، در ترانه‌های عامیانه باقی مانده و آن یازده شکل عبارت است از:

همینم به	اگر هوسه	۱- تاتنا $UUUU$:
جیبش خالیه	پزش عالیه	۲- تاتن تا $UU-UU$:
باب امیره	شکر پنییره	۳- تاتاتن $UUUU$ - :
لقت اندازی	توجفتك بازی	۴- تاتاتن $UU-UU$ - :
دلما بردی	دسمال کردی	۵- تاتاتن UUU - :
آش زغره هرکی بخوره دمدمیره	آش زغره هرکی بخوره دمدمیره	۶- تاتنا $UUUU$ - :
بیستون جاشه	بچه کرمونشاه	۷- تن تاتنا $UU-UU$:
قدوبالاشه	شاخ نیلوفر	۸- تن تاتنا $UU-UU$ - :
رفته کر بلا	شاه کج کلا	۹- تن تاتنا $UUUU$ - :
یکمن دو قرون	نون شده گرون	

۱۰- تناتنا = $\perp \cup \perp \cup \perp$:

بی بی درحرم آش پورکلم کاسه برسررم افتاد و شکست خاک برسررم

۱۱- تناتن تا = $\perp - \perp - \perp$: آیسبزی فروش سبزی کم فروش

بسیج هجائی های فوق کمابیش در ترانه های عامیانه موجود است و از تکرار آنها ترانه های ده هجائی درست میشود و اما شطرهاى چهار هجائی اوستا چون هر شطر بیش از دو تکیه ندارد، از دو حال خارج نیست: یا از دو پایه دو هجائی تشکیل یافته و یا اینکه يك پایه سه هجائی و دیگری يك هجائی است.

از حالت اول چهار شکل پیدا میشود: $2 \times 2 = 4$ و از حالت دوم، بر حسب اینکه پایه

سه هجائی مقدم یا مؤخر باشد هشت شکل پیدا میکند یعنی: $(1 \times 4) + (4 \times 1) = 8$.

پس جمعاً شطر چهار هجائی، از دوازده شکل تجاوز نمیکند که پس از حذف اشکال

مکرر و سنگین، فقط شش صورت زیر باقی میماند که در ترانه ها موجود است و عبارت است از:

۱- تناتنا = $\perp \cup \perp - \perp$. ۲- تناتنا = $\perp - \perp \cup \perp$. ۳- تناتنا = $\perp \cup \perp \cup \perp$.

۴- تناتن = $\perp \cup \perp \cup \perp$. ۵- تن تننا = $\perp \cup \perp \cup \perp$. ۶- تن تناتن = $\perp - \perp \cup \perp$.

و از تکرار اوزان فوق بترتیب هشت هجائیهای زیر درست شده.

۱- تناتنا تناتنا = $\perp \cup \perp - \perp \cup \perp$:

آبدار هلو بی منته میوه باغ جنته (رجز)

۲- تناتنا تناتنا تناتنا = $\perp - \perp \cup \perp - \perp \cup \perp$:

چرا با ما نمیپوشی چرا با ما نمیپوشی (هزج)

۳- تناتنا تناتنا تناتنا تناتنا = $\perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp$:

بزرگ نمیر بهار میاد کمبزه و خیار میاد (رجز مکفوف)

۴- تناتن تناتن تناتن = $\perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp$:

میزنم چه چه بلبل که خرم بگذره از پل (رسل خفیف)

۵- تن تناتن تننا = $\perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp$:

عر میزنه ورمیزنه اینور و آنور میزنه (رجز سلوی)

۶- تن تناتن تن تناتن = $\perp - \perp \cup \perp - \perp \cup \perp$:

قربان قربان کت بیم قربان پاوان پت بیم (رمل سالم)

و از ترکیب دو شطر مختلف بایکدیگر، بر حسب حساب ریاضی، ۳۶ شکل حاصل

میشود یعنی $6 \times 6 = 36$ که بر حسب تقدم و تأخر يك شکل بردیگری، باید آنها را دو برابر کنیم

یعنی $۷۲ = ۳۶ \times ۲$ ولی اغلب این اوزان تناسب و توازن لازم را دارا نیستند و غیر از شش شکل فوق، چند شکل دیگر قابل تقلید و پیروی بوده که اهم آنها عبارت است:

۷- تنا تنا تننا تن == $\underline{\underline{1}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}}$:

پدر سرش توی کارش پسر بفکر نگارش (مجتث)

۸- نا تنا تن تننا == $\underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}}$:

کبه کبه در میز نه درو بلندتر میز نه (رجز مکفوف مطوی)

۹- تن تننا تننا تننا == $\underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{0}}$:

هر چه دره ببر دره بیغچه دست خرد دره (رجز مطوی مکفوف)

اوزان نه گانه فوق را هر گاه با اوزان شعر فارسی مقایسه کنیم، با آسانی درمی یابیم که اوزان شعر عموماً در اثر تغییراتی که بآن اشاره شد، از همین هشت هجائیه ناشی شده است.

* * *

تذکار:

- با وجود کمال دقت معیناً در شماره سوم و چهارم گوهر، در مقاله آقای ادیب طوسی، اغلاطی بچشم می خورد که لازمست اصلاح شود:
- ۱- درس ۲۵۹، سطر ۱۸ هوشتر نادرست و صحیح آن هوشتر است.
 - ۲- درس ۲۶۱، سطر ۵ و ۱۲ بنومست نادرست، صحیح بنونست میباشد.
 - ۳- در همان صفحه سطر ۲۵، اندرزی از داناگان او گفت پشنگان، غلط است و صحیح آن اینصورت می باشد: اندرزی از داناگان از گفت پشنگان.
 - ۴- در همان صفحه سطر ۳۱ و ۳۲، در اول هر سطر: ومن غلط و صحیح وس است.
 - ۵- درس ۲۶۲ سطر ۱۷ آباد غلط است و آباد صحیح است - در سطر ۱۸ همان صفحه ابوالنبی نادرست و ابوالنبی صحیح می باشد.
 - ۶- در همان سطر ۱۹ می کنند منند غلط و سمر کند گندومند صحیح است.
 - ۷- درس ۲۶۳ آخر سطر ۷ نمیتواند منشا غلط و نمیتواند منشا آن صحیح است.
 - ۸- در همان صفحه سطر ۲۶ اندرزی داناگان غلط است و اندرزی هج داناگان صحیح است.